

УДК 330.342

ГІРНИК Є. В.,
аспірант кафедри макро- і мікроекономіки
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МОДЕРНІЗАЦІЙНІ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

***Анотація.** В статті досліджується проблема розвитку суспільного сектору економіки в умовах інноваційних змін в соціально-економічному та інституціональному середовищі. Розкрито смисл і значення методології IDEFO по інституціональному забезпеченню суспільного сектору та його під функцій. Підкреслюється роль фінансування суспільного сектору та визначення його джерел, що приводить до реалізації певних моделей соціального розвитку.*

Ключові слова: суспільний сектор, модернізація, інноваційний, інституціональний, добробут, стратегія розвитку, економіка.

Гирник Ю.В., аспирант кафедры экономической теории, макро- и микроэкономики Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

МОДЕРНИЗАЦИОННЫЕ МОДЕЛИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

***Аннотация.** В статье исследуется проблема развития общественного сектора экономики в условиях инновационных изменений социально-экономической и институциональной среды. Раскрывается смысл и значение методологии IDEFO по институциональному обеспечению общественного сектора и его подфункций. Подчеркивается роль финансирования общественного сектора и определения его источников, что приводит к реализации конкретных моделей развития.*

Ключевые слова: общественный сектор, модернизация, инновационный, институциональный, благосостояние, стратегия развития, экономика.

Hirnyk Y.V., PhD student of Department of Economic Theory, Macro-and Microeconomics Taras Shevchenko National University of Kyiv

MODERNIZATIONAL MODELS OF INNOVATIONAL DEVELOPMENT OF THE ECONOMY SOCIAL SECTOR

***Abstract.** The article investigates the problem of development of the public sector of the economy in the conditions of innovative changes in the socio-economic and institutional environment. The meaning and meaning of IDEFO methodology on institutional provision of the public sector and its functions are revealed. Emphasizes the role of financing the public sector and identifying its sources, which leads to the implementation of certain models of social development.*

Key words: public sector, modernization, innovative, institutional, welfare, development strategy, economics.

Актуальність проблеми. Формування і становлення суспільного сектору в економіці інноваційного типу – це складний і багатоплановий процес. Він охоплює інтереси великої кількості галузей, інститутів, підприємств і організацій, сотні тисяч людей, які працюють на них. Для України сьогодні проблема вирішення завдань суспільного сектору носить принциповий характер. Хоча це питання не раз обговорювалося урядом країни, але поки реалізація поставлених завдань здійснюється занадто повільно. Разом з тим діяльність суспільного сектору, як показує міжнародний досвід, особливо тих країн, які демонструють високі соціальні стандарти життя, має входити в ряд першочергових завдань, які повинен вирішувати уряд, державні організації і соціальні інститути. В цій ситуації виникає проблема виявлення методів і засобів, які забезпечують реалізацію розроблених моделей і програм в парадигмі матеріального рівня життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема суспільного сектору економіки в останні роки зайняла одне з важливих місць в економіко-теоретичних дослідженнях. Велику увагу виявленню сутності суспільного сектору економіки приділяють в своїх розвідках О.В. Длугопольський, Л.І. Якобсон, С.Б.Белоусова, І.В. Малахова, І.А. Погосов та інші. Структурні сегменти суспільного сектору аналізують А.Ю.Штурба, Є.Н.Жильцова, А.А. Голубева. Роль суспільного сектору в розвитку добробуту населення досліджують Н.В. Федірко, Д.П. Єфремов, Є.В. Соколова. Разом з тим поза увагою дослідників залишається модернізаційний аспект суспільного сектору економіки.

Мета статті полягає в аналізі і дослідженні інноваційних механізмів розвитку сучасної економіки, які обумовлюють зміну інституціональної архітектури соціально-економічного процесу з метою досягнення відповідного рівня матеріального життя і соціальних стандартів в рамках суспільного сектору економіки.

Виклад основного матеріалу. В загальному вигляді розвиток суспільного сектору економіки України в перспективі може проходити в чотири етапи, які бажано реалізовувати паралельно та одночасно. Перший етап – це зосередження уваги на провідних і першочергових потребах населення України, які стосуються забезпечення соціальними благами: охорона здоров'я, освіта, соціальне житло, соціальний транспорт тощо. Тобто всеохоплююче застосування стратегії виконання соціальних програм [2, с. 52].

На другому етапі досягнення мети розвитку суспільного сектору в контексті економічної модернізації уряду країни не обійтись без застосування моделі «відкритих інновацій». За даної моделі, створивши ринково-конкурентні інститути, можна стимулювати залучення прямих іноземних інвестицій і на основі активності ТНК, створити нові венчурні підприємства та великі компанії з високим науково-технічним рівнем розвитку. Завдяки цьому відкриваються нові перспективи забезпечення соціальними благами в результаті виконання соціальних програм.

Ефективне застосування моделі «потрійної спіралі» [3, с. 351] можна розглядати як третій етап розвитку суспільного сектору. На даному етапі потрібно формувати стійкий взаємозв'язок і ефективну взаємодію між бізнесом, урядом та інститутами інноваційного розвитку. В результаті буде досягнутий рівень життя, відповідний рівню розвитку економіки, заснованої на інноваційних технологіях.

На четвертому етапі доцільно розглядати можливість практичної моделі суспільного сектору «конкурентоспроможність – інновації – добробут» [6, с. 10], для якої перспективним стає тісний взаємозв'язок всіх рівнів управління. Передбачається, що уряд, нарівні з бізнесом, активно інвестуватиме в наукомісткі інноваційні проекти з високим ризиком та довгостроковим горизонтом планування розвитку суспільного сектору в рамках соціальної політики держави.

Враховуючи дану обставину, розвиток соціально орієнтованої економіки України повинен проходити в системі послідовних зв'язків на зразок: «ідея – виробництво – ринок інновацій – економіка»; «влада – бізнес – соціум – людина»; «знання – вміння – навички – творча особистість/реформатори»; «конкуренція – кооперація – колаборація – соціальна діяльність»; «наука – нова технологія – виробництво – соціальний продукт – соціальні послуги»; «добровільні фінансові вливання – фінансування проектів соціального розвитку – додаткове фінансування соціальних благ»; «неформальні звичаї, традиції – формальні норми, правила, закони – простір соціального сектору економіки».

Зазначимо, що при формуванні та становленні суспільного сектору економіки в парадигмі економіки інноваційного типу, котрий відповідав би вимогам, що ставляться перед його перспективами урядом нашої країни і Європейського Союзу, а також запитам суспільства і людини, та виконували б покладені на неї функції, доцільно застосувати методологію структурно-функціонального моделювання IDEF0 (початково SADT – Structured Analysis & Design Technique) на базі програмного забезпечення ERwin Model Navigator 7.3. IDEF0 – Function Modeling – методологія функціонального моделювання і графічного опису процесів, призначена для формалізації та опису бізнес-процесів. Остання редакція стандарту IDEF0 зі змінами й доповненнями обмеженого та рекомендаційного характеру була розроблена Національним інститутом по Стандартам і Технологіям США (NIST) [3, с. 351].

У IDEF0 розглядаються логічні зв'язки між роботами, зроблено акцент на ієрархічному представленні об'єктів. Стандарт IDEF0 описує сукупність методів, процедур і правил, що призначені для побудови функціональної моделі об'єкта будь-якої предметної області.

Рис. 1. Загальний вигляд діаграми за методологією стандартів IDEF0 (джерело: Краус Н.М.)
Джерело:[4, с. 352-353]

Функціональна модель відображає функціональну структуру об'єкта, тобто продукуючі ним дії та зв'язки між цими діями. Результатом застосування даного стандарту є процесно-просторова модель інституціонального забезпечення інноватизації економіки, котра складається з діаграм, фрагментів текстів, глосаріїв, що мають посилання один на одного. Дане програмне забезпечення дасть нам змогу досконаліше змодельовати можливі взаємозв'язки та взаємовпливи між адміністративними, організаційними, структурними та фінансово-економічними зрушеннями [3, с. 352]. Зокрема в ході становлення суспільного сектору економіки в просторі розвитку економіки інноваційного типу.

У процесі розробки стратегії соціального розвитку в зазначеному контексті, потрібно враховувати діаграми, котрі в якості головних складових моделей інноваційної економіки показують динаміку розвитку суспільного сектору. Всі функції й інтерфейси на діаграмах представлені як блоки та зв'язки. Місце з'єднання зв'язку з блоком визначає тип інтерфейсу. Конкретну роль взаємодії демонструють зв'язки, що покладені до основ прямокутника, який демонструє систему, в нашому випадку інноваційну економіку (рис. 1).

Модель IDEF0 дає уявлення про суспільний сектор в просторі інноваційної економіки як цілісної системи. На рис. 3 подано прямокутник із взаємодіями, що виходять за межі інноваційності економіки в процесі реалізації соціальних програм суспільного сектору, що характеризується повним набором взаємодій із зовнішнім середовищем та його інститутами.

Для того, щоб активізувати діяльність суспільного сектору в процесах інноватизації економіки України, в якості базових (вихідних) даних, слід взяти фінансово-економічні та людські ресурси з його соціальним капіталом, соціальні проекти, об'єкти суспільної власності. Управлінський вплив на соціальну економіку мають: стратегія розвитку суспільного сектору України в умовах глобалізаційних викликів; стратегія збалансованого розвитку «Україна – 2030»; загальнодержавні та регіональні програми розвитку суспільного сектору; загальнодержавне і регіональне законодавство по суспільному сектору; світові тенденції в сфері інновацій і технологій в розвитку суспільного сектору; діяльність регулюючих, нормативних і когнітивних інститутів по реалізації завдань суспільного сектору в Україні [7].

До механізмів реалізації суспільного сектору економіки пропонується відносити запити малого і середнього підприємництва, корпорацій, що працюють у сфері соціальної політики, інформаційні ресурси. Під інформаційними ресурсами розуміється інформація про різні програми, що спрямовані на підвищення ефективності та результативності розвитку суспільного сектору в програмах інноваційного розвитку економіки України. Результатом процесно-просторової моделі інституціонального забезпечення суспільного сектору, тобто «виходом моделі», який очікуємо отримати, вважаємо високі показники оцінки ефективності від інноваційної діяльності [3, с. 11-12].

Важливою особливістю методології IDEF0 є поступове уведення всіх рівнів деталізації інституціонального забезпечення суспільного сектору після уточнення/конкретизації діаграм, в яких відображена модель. Мова йде про те, що функції «розкладаються» (підлягають декомпозиції, діляться), а блоки, які позначають дані функції вказаного забезпечення, конкретизуються, уточнюються, деталізуються. Початково-базова функція інституціонального забезпечення суспільного сектору забезпечує діяльність його підфункцій, які конкретизують досягнення поставлених завдань суспільного добробуту.

Наступним етапом функціонування моделі є «розкладання» підфункцій базової функції суспільного сектору. Така конкретизація інституціонального забезпечення суспільного сектору робить помітними основні рівні його деталізації. Кожний з елементів композиційних програм демонструє внутрішню будову початкового блоку інституціонального забезпечення суспільного сектору економіки.

В якості основних підфункцій виділено основні стадії розвитку суспільного сектору в просторі соціально орієнтованої економіки, що здійснюють ключовий вплив на її інституціоналізацію. Виокремлюються наступні підфункції: фінансово-економічне забезпечення; формування інноваційної інфраструктури суспільного сектору; формування допоміжних складових структурних елементів (інститутів розвитку) інноваційної економіки, що приймають участь у реалізації завдань суспільного сектору; безпосереднє виконання завдань і проектів суспільного сектору (забезпечення соціальними благами); розробка і внесення корективів стосовно механізмів впливу на процеси по забезпеченню соціальними благами населення країни; підготовка кваліфікованих кадрів по соціальній діяльності для розробки проектів в модернізації суспільного сектору [4].

Кожна з цих підфункцій реалізується в умовах дії управлінських впливів державного апарату. Допоміжним управлінським зв'язком, для всіх підфункцій, виступає зворотній зв'язок у вигляді коригуючих впливів. Саме вони дають змогу керувати процесом формування і становлення соціально орієнтованої економіки та гарантувати успішну результативність «на виході» моделі інституціонального забезпечення суспільного сектору економіки.

Зазначимо, що для підфункції «Фінансово-економічне забезпечення» фінансові ресурси є вхідними даними. Результатом роботи даного вузла є реальні цільові фінансові ресурси, що спрямовуються на конкретні програми розвитку суспільного сектору економіки України. Фінансові ресурси є одним із механізмів реалізації підфункцій, реалізація яких обумовлена наявністю насамперед фінансового ресурсу [3, с. 352].

Формування і становлення суспільного сектору в просторі проектів реформи по модернізації економіки і реформуванню соціального життя повинно здійснюватися насамперед в руслі програм Міністерства соціальної політики і недержавних благодійних фондів по реалізації соціальних програм. Ці фонди є в Україні та працюють разом з Міністерством соціальної політики, але вважаємо, що одним із принципів їх роботи має

стати принцип консолідації фінансових активів в межах програм розвитку простору суспільного сектору в контексті зростання потреб населення по досягненню європейського рівня добробуту [5].

Ми вважаємо, що така консолідація повинна відбуватися за рахунок коштів з місцевих джерел фінансування (обласні бюджети, вкладення комерційних бізнес-структур), а також регіональних та міжнародних. Окрім того, формування консолідованих фінансових активів, вище вказаних фондів, підвищує мотивацію суб'єктів соціальної діяльності, враховує інтереси всіх учасників процесу розвитку суспільного сектору, посилює співпрацю економічних агентів в рамках потрійної взаємодії: влада (держава) – економіка (бізнес) – добробут (благо).

Необхідно враховувати, що основним джерелом фінансування суспільного сектору постає держава (МСП) та різного роду недержавні організації, які відповідають пріоритетним напрямкам розвитку соціально орієнтованої економіки як в Україні, так і в ЄС та інших розвинених країнах світу. В даній ситуації інструменти соціальної діяльності (фонди, інвестиції, благодійні внески, волонтерський рух тощо) по реалізації соціальних програм, окрім бюджетних асигнувань, що виділяються державою для підтримки суспільного сектору, базуються і на відрахуваннях коштів підприємств, об'єднань та організацій й добровільних внесків юридичних та фізичних осіб. Відрахування коштів підприємств відбуваються у розмірі до 1% обсягу реалізації продукції (робіт, послуг) з віднесенням цих коштів на собівартість продукції (послуги) [3, с. 356].

Важливо залучати гранти, програми яких є результатом ефективно-працюючих міжнародних фондів. Такі програми дають можливість працівникам ВНЗ, НДІ та медичним установам подолати перешкоди на шляху комерціалізації (проведення маркетингових досліджень, вивчення перспектив захисту суспільної власності [1, с. 77], вдосконалення розробок-новинок, створення прототипів) соціальних благ.

Одним із фінансових джерел розвитку інституту суспільного сектору можуть бути кошти «бізнес-ангелів» як офіційних, так і тіньових. «Бізнес-ангели» – це приватні інвестори, що можуть об'єднуватися в асоціації (наприклад, за регіональним принципом) з метою вкладення своїх вільних коштів не лише в інноваційні проекти, але і в розвиток соціальної сфери.

На дане фінансування слід звернути особливу увагу уряду, який повинен створити для «бізнес-ангелів» вигідні і безпечні умови для ведення соціально-орієнтованої діяльності. Участь «бізнес-ангелів» потрібна, оскільки процес вкладення ними коштів є швидким, ефективним, незабюрократизованим, гнучким. Уряду України слід «закласти фундамент» довіри та бажання в «бізнес-ангелів» вкладати кошти в реалізацію ініційованої соціальної діяльності по розвитку суспільного сектору.

Для реалізації стратегії формування інноваційної структури суспільного сектору необхідні: створення єдиного інноваційно-інформаційного простору в рамках суспільного сектору економіки та в секторальному і територіальному розрізах; взаємозв'язок та взаємодія економічних організацій й соціальних установ з профільними підприємствами по реалізації суспільного добробуту; «діалог» з представниками соціально-громадських організацій, що базується на взаєморозумінні і взаємосприйнятті позицій та інтересів [1, с. 74].

Ключовими принципами цієї стратегії повинні бути: відкритість (постійний моніторинг зовнішнього середовища, вивчення, аналіз і адаптація до особливостей центру світового, провідного досвіду в сфері розвитку суспільного сектору); вдосконалення (постійна зміна та вдосконалення шляхом проектного методу навчання, кейс-методів, бізнес-стимуляцій) стратегій розвитку суспільного сектору; соціальне співробітництво/співпраця (наприклад, міжнародна співпраця в рамках реалізації спільних міжнародних освітніх і соціальних проектів на базі українських ВНЗ та НДІ); сприяння розвитку індивіда шляхом створення комфортних морально-психологічних умов у колективі (команді), що працює над проектами розширення сфери соціально-орієнтованої економічної діяльності. Очікуваний результат роботи даної стратегії – ефектно працюючі елементи суспільного сектору економіки, що потребує надання ним високоякісного адміністративного супроводження і обслуговування по реалізації соціальних програм. Доцільно зауважити, що всі стратегії розвитку суспільного сектору повинні мати свою внутрішню концепцію соціального розвитку, але в рамках «Доктрини збалансованого розвитку України до 2030 року» [7].

Концепція суспільного розвитку в межах регіонів або міст повинна містити перелік соціальних заходів, які мають першочергове значення для розвитку соціальної сфери і добробуту громадян, з перспективними планами, напрямками, моделями, галузевими програмами розвитку суспільного сектору і механізмами координації його підсистем.

Вказані стратегії для реалізації запланованих програм повинні долучати розробку нових законодавчих документів, які стимулюють створення, підтримку, використання соціальних програм, їх оцінку у вартісних показниках, розробку критеріїв, програм підготовки і перепідготовки адміністративних кадрів механізмів зворотного зв'язку, які в цілому створюють соціально-владний та громадсько-адміністративний простір для розвитку суспільного сектору [8].

У випадку отримання позитивних результатів щодо реалізації моделей і програм по досягненню якості життя стратегія розвитку суспільного сектору в інституціональному просторі і процесі соціально орієнтованої економіки має всі можливості стати ефективною. А це означає, що під реалізацію проекту даної стратегії потрібні реальні фінансові ресурси. Стратегія розвитку суспільного сектору повинна стати моделлю, на яку повинні орієнтуватися всі інститути, задіяні в процесі реалізації соціальних програм. Урядові організації, які беруть участь в їх фінансуванні, можуть стати прикладом для інноваційної економіки, яка орієнтована на досягнення соціального добробуту [9].

Реалізація стратегії розвитку суспільного сектору в просторі вітчизняного інституціонального середовища буде сприяти створенню умов для продуктивного функціонування модернізаційних процесів у вітчизняній економіці, яка йде по шляху інтенсивного реформування. Основними умовами функціонування економіки в процесі реформування є забезпечення діяльності сектору суспільного управління. Це означає забезпечення законодавчих основ економічних реформ, організація і регулювання грошового обігу, підтримка конкурентного середовища, макроекономічне регулювання соціально-економічного розвитку, що посилює позиції суспільного сектору економіки [5].

Дана обставина на практиці обумовить збільшення соціально значимих послуг для населення; зменшить виникнення несприятливих фактів в процесах реалізації заходів по збільшенню ефективності діяльності елементів суспільного сектору; посилить ефективність використання макроекономічних інструментів по підвищенню результативності функціонування підсистем суспільного сектору; сприятиме модернізації економіки підприємств і компаній, які в процесі своєї діяльності здійснюють соціально-благодійницькі послуги; підвищить соціальні стандарти життя населення з метою виходу на європейські соціальні стандарти споживання; дозволить уникнути можливих диспропорцій при формуванні соціально орієнтованої економічної діяльності в межах всіх рівнів економічної агрегації та завчасному виявленню і створенню нових підсистем суспільного сектору [10].

В Україні практика планування соціально-орієнтованої діяльності державного, муніципального, суспільного секторів ґрунтується на принципі «існуючих напрацювань» («що маємо – те і розвиваємо») [3, с. 367]. Якщо ж ми плануємо стратегію розвитку суспільного сектору і напроми досягнення європейських соціальних стандартів в ситуації геополітичних викликів, то уряд України повинен спиратися на підтримку вітчизняних організацій – державних і приватних, діяльність яких спрямована на реалізацію державних програм по підвищенню рівня життя народу.

Вирішення даних завдань відкриває українській державі перспективи більш інтенсивно інтегруватися в економіку і соціальну практику ЄС, і, по мірі необхідності, залучати фінансові та інші ресурси до вирішення стратегічних завдань розвитку суспільного сектору. В свою чергу, вирішені соціальні проекти формуватимуть нове інституційне середовище, в якому будуть створюватися нові «точки росту» суспільного сектору.

Висновки. Потенціальне і довготривале зростання соціальних стандартів і якості життя населення неможливе без системних та систематичних інновацій, довготривалого зростання підсистем та основних сегментів суспільного сектору. Стрімкий розвиток економіки, яка побудована на інноваціях, пред'являє особливі вимоги, шляхи, заходи по інституціоналізації та структуруванню діяльності суспільного сектору. Формування інноваційної економіки впливає на структуру суспільного сектору, що вимагає перегляду методів управління як науково-технічним комплексом України, так і соціальною політикою уряду. В даних обставинах є потреба в здійсненні переходу від відомчого (міністерського) рівня управління соціальною політикою й інноваціями до міжвідомчої координації науково-технологічного і соціально-орієнтованого розвитку. Зрозуміло, це потребує інституціональної перебудови управління соціальною політикою та стратегіями розвитку суспільного сектору на макро- та мікрорівні, а також більш тісної координації державних та регіональних програм.

Література

1. Длугопольський О.В. Суспільний сектор економіки і публічні фінанси в епоху глобальних трансформацій: монографія / О.В. Длугопольський. – Тернопіль: Екон. Думка ТНЕУ, 2011. – 632 с.
2. Кольванов В.Ю. Основные направления активизации инновационной деятельности при формировании инновационной экономики / В.Ю. Кольванов, М.Б. Магомедов и др. // Инновации. – 2007. - № (102) – С. 51-54.
3. Краус Н.М. Становлення інноваційної економіки в умовах інституціональних змін / Н.М. Краус. – К.: ЦУЛ, 2015. – 596 с.
4. Майнцер К. Вызовы сложности в XXI веке / К. Майнцер // Вопросы философии. – 2020. – № 10. – С. 81-98.
5. Пипия Л.К. Государственная поддержка инновационных взаимодействий для устойчивого развития – к проблемно ориентированной модели развития науки / Л.К. Пипия // Инновации. – 2008. – № 1 (111). – С. 56-62.
6. Современные задачи инновационного развития вуза / Р.Р. Файзуллин, З.Г. Шигалов, Л.В. Васильев, А.В. Бакаев // Инновация. – 2003. – № 2 (172). – С. 7-18.
7. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку / О. Жилінська (науковий редактор). – Львів: Кальварія, 2017. – 168 с.
8. Afonso A. Public Sector Efficiency: Evidence for New EU Member States and Emerging Markets / A. Afonso, L. Schuknecht, V. Tanzi // Working Paper. European Central Bank. –2006. – № 581 (January).
9. Baruch Y. Communalities and Distinctions in the Measurement of Organizational Performance and Effectiveness Across For-profit and Nonprofit Sectors / Y. Baruch, N. Ramalho // Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly. – 2006. – Vol. 35. – P. 39-65.
10. Krajewski P. Fiscal Deficit, Size of the Public Sector and Investment Rate – a Panel Study / P. Krajewski, M. Mackiewicz // The Attempts to Reform Public Finance in Poland. Financed from the Budgetary Funds in Years 2005-2007.